

Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 30 жылдығына арналған «Сейфуллин оқулары – 17: «Қазіргі аграрлық ғылым: цифрлық трансформация» атты халықаралық ғылыми – тәжірибелік конференцияға материалдар = Материалы международной научно – теоретической конференции «Сейфуллинские чтения – 17: «Современная аграрная наука: цифровая трансформация», посвященной 30 – летию Независимости Республики Казахстан.- 2021.- Т.1, Ч.4 - С. 95-98

ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫНДАҒЫ ТУРИЗМНІҢ ЖАЙ КҮЙІ

Қанатұлы М., PhD докторант

Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті, Семей қаласы

Шығыс Қазақстан Алтайдың оңтүстік-батыс бөлігін, Зайсан қазан шұңқырын, Қалба таулы қыратын, Сауыр-Тарбағатай жоталарын, Ертіс маңы жазығын және Қазақтың ұсақ шоқысының шығыс бөлігін басып жатыр.

Қазіргі уақытта Шығыс Қазақстан облысының ауданы 283,3 мың шаршы км. құрайды. Облыс солтүстіктен оңтүстікке 800 км (51°38' -45°32' се) және батыстан шығысқа 600 км (76°46' - 81°21' шұ) созылып жатыр. Бұл аймақта Болгария, Греция және Албания атты үш Еуропалық мемлекет сыйып кетеді. Шығыс Қазақстан солтүстігінде Ресеймен шекараласады, шығыста Қытай Халық Республикасы біздің көрші болып келеді, оңтүстікте-Алматы, батыста-Павлодар және Қарағанды облыстарымен шектеседі. Өскемен қаласы облыс орталығы болып табылады. Облыс бесінші сағаттық белдеуде орналасқан (Мәскеу-екіншіде).[1, 10-15 б.]

Өзіндік табиғи-рекреациялық ерекшелігі мен ресурстардың кешенді шоғырлануы, тереңнен тамыр алатын тарихы мен мәдениетінің мәнділігі осы аймақты Қазақстан Републикасындағы туристік потенциалы жоғарғы негізгі аймақтардың бірі ретінде қарастыруға негіз болады.

Шығыс Қазақстан облысының географиялық ерекшелігі (бірегейлігі) ол ең үлкен Еуразия континентінің тереңі, оның орталық бөлігінде, Батыс Сібір, Орта Азия және Қазақстан - ұлы жазықтарының шекарасында орналасқан. Табиғи жағдайы және ресурстарының алуан түрлілігі оның шаруашылық дамуына қолайлы. Шығыс Қазақстан Ертіс және Обь ұлы су жолдарының қиылысында жатыр, республикамыздың көрші облыстарының маңызды темір жол және автомобильді магистральдарымен, шаруашылық және мәдениетке қатысты дамыған мемлекеттермен байланысты.

Шығыс Қазақстан жерінің табиғаты алуан түрлі және көп жағынан бірегейлі. Контрасттылық - басты ерекшелігінің бірі. Бедер амплитудасы теңіз деңгейінен 145 м.-4500 м. (Мұзтау 4506 м.) аралығына дейін түрленеді.

Шығыс Қазақстан аймағында өсімдіктердің, топырақтың, климаттың вертикалды белдеу заңдылығы айқын көрінеді.

Шығыс Қазақстан облысының табиғи кешені және оның құрамдас бөлігі, мәдени-тарихи ескерткіштері өзінің туристік мүмкіншілігі жөнінде бірегей. Географиялық және саяси ерекшелігіне байланысты ол экологиялық таза калпын сақтап қалды. Шығыс Қазақстан аумағы шөлдерімен, даласымен, тайгасымен, тауларымен, өзендерімен, көлдерімен, табиғи ландшафттар спектрімен бай. Облыстың отыз сегіз туристік фирмалары облыс тұрғындарына, сондай-ақ жақын және алыс шетелдер туристеріне маршруттар ұсына алады. [2, 15-28 б.]

Альпинистер мен тау туристеріне Белуха тауына саяхат ұсынылады. Туризмді дамыту жөніндегі негізгі бағыттар:

- экологиялық туризм;
- панта емі;
- санаториялық қорықтарда болуы;
- ауыл үлгісіндегі демалыс;
- альптурлар;
- рафтингтер;
- арнайы турлар: географиялық, археологиялық, орнитологиялық.

Катонқарағай ауданында туристарға радон ваннасын қабылдаумен денсаулық курсы ұсынатын Рахман көздері санаториясы, Долина царей пантамен емдеу демалыс базасы орналасқан.

Зайсан ауданында туризмнің мына бағыттары әзірленген: шоп-турлар (Қытай), балық аулау туры, этнотурлар және маршруттар: сауыр тауларын, Сауыр және Тарбағатай жоталарының тау етектерін суретке түсіру; аңшылық турлар: Қасқыр аулау, Марал-тау ешкісі құрама аңшылығы, Зайсантохты.

Сондай-ақ Алакөл көлінде демалыс базасы, АСА, Өскементурист, Алтай Изумрудный туристік фирмаларына қарайтын Бұқтырма жағалауында туристік базалар, Риддер қаласының шетінде орналасқан Климовка, Белая Уба, Громотуха демалыс базалары жұмыс істейді. [4, 9-32 б.]

Семей өңіріндегі бай тарихи-мәдени мұраны танымдылық, ғылыми және этникалық туризм ретінде қарауға болады. Туризм саласында туристік нарыққа халықаралық деңгейде қыйсандастырылған бәсекеге қабілетті туристік қызметтер әзірлеп енгізу, сондай-ақ бәсекелестік ортаны құру үшін туристік қызметтерді сертификаттау және стандарттау жөніндегі шараларды іске асыру қажет. Қытай Халық Республикасы мен Қазақстан Республикасы арасындағы келісімге сәйкес сауда қызметін дамыту мақсатында Қазақстан Республикасы азаматтарының бір күндік визасыз ҚХР болулары үшін Майқапшағай-Жеменей шекаралық сауда орталығы жұмыс істей бастады. Оның ашылуы Қытайдың шекаралық өңірлерімен өзара тиімді ынтымақтастықты дамытуға жәрдем етеді, сондай-ақ тұтасымен облыс экономикасын дамытуға маңызды ықпал етеді. Біздің ойымызша шекаралық сауда орталығындағы ассортимент және баға біздің нарығымызда бағаның арзандауына ықпалын тигізеді. Бұдан басқа келісіммен Қытай нарығында қазақстан тауар өндірушілерінің өнімдерін жеңілдіктермен сату көзделген, бұл біздің облыс, әсіресе шекаралық өңірлер үшін өте маңызды. [7, 16-65 б.]

Шығыс Қазақстан облысы ішкі және сырттан келушілер туризмін дамыту үшін қажетті ресурстарға ие. Бүгінгі күні өңір: экономиканың дамуының жоғары қарқыны, инвестициялық тартымдылық, тиімді геосаяси және жағрафиялық жағдайы, көліктік қолжетімділік, ойын-сауық индустриясы, жағымды табиғи-климаттық жағдайлар, бай тарихи және мәдени мұра, ғасырлық қонақжайлық салт-дәстүр, туристік индустрияның кәсіби кадрларын дайындайтын білім беру мекемелерінің болуымен сипатталады. Облыстың бар туристік әлеуетін бірегей ету экологиялық, мәдени-танымдық, жағажай, тау-шаңғы және іскерлік туризмді дамыту болып табылады, ол ұзақ мерзімді келешекте қазақстандық және халықаралық нарықтарда бәсекеге қабілетті кешенді туристік өнімді қамтамасыз етеді. Мұндай өнімді жасау негізінде қолайлы климаттық жағдай, су, бальнеологиялық ресурстарының болуы, бай ландшафтты - рекреациялық әлеует, сонымен қатар өзіндік тарихи-мәдени мұра, халықаралық маңызы бар бірегей мұражайлық кешендердің болуы жатыр.

Шығыс Қазақстан облысының аумағында мәдени-танымдық туризмнің өзегін қалыптастыратын тарихи, мәдени ескерткіштер және тарихи-мәдени мұражай қорықтар (627 сәулет, тарихи және мәдени ескерткіш, сонын ішінде 15-республикалық маңызы бар мемлекеттік қорғауға алынған) бар.

Шығыс Қазақстан облысының негізгі танымал туристік, рекреациялық аймақтары: Солтүстік-Шығыс (Белуха), Шығыс (Марқакөл көлі), Орталық (Өскемен қаласы, Бұқтырма жағалауы), Солтүстік (Риддер қаласы), Батыс (Семей қаласы), Оңтүстік (Алакөл көлі) болып табылады. Бұл аумақтарда ТМД ғана емес, алыс шетелдердің көптеген туристерін тартатын Оңтүстік Алтайдың негізгі табиғи ескерткіштері шоғырланған. [5, 10-112 б.]

Облыс аумағында жалпы көлемі 1784536 гектар 10 ерекше қорғалатын табиғи аумақ бар, оның 50811 гектар алаңында суқоймалар бар, 641258 гектар жерді орман басып жатыр. Туризмнің дамуына кедергі келтіретін проблемаларды шешуге жүйелі және кешенді көзқарас болған жағдайда ғана қолда бар әлеуетті іске асыру мүмкіндігі туады.

Облыс өзінің туристік мүмкіншіліктері бойынша бірегейлі. Бірақ та сонымен бірге ол жетілмеген, бұл саланың әлеуеттік мүмкіншіліктері бүгінгі күні тек 10-15 % ғана пайдаланылады, осыған байланысты белгілі бір түзетулер енгізуді талап етеді. Қазіргі уақытта бұл саланы дамытудың өңірлік бағдарламасы жасалып, бекітілген, сонынан оларда құрылыстандырудың бас жобасын жасау үшін демалыс аймақтарына тексеру жүргізілуде. Белуха тауына, Марқакөл, Зайсан көлдеріне, табиғи емдеу-сауықтыру көздеріне, қорықтарға және басқа да бар туристік маршруттарды дамыта отырып, жаңа маршруттар ашу ойластыруда. 2006 жылы Новосібір қаласында Халықаралық көрме өткізілді, көрмеге Шығыс Қазақстан облысы атынан А.И.Провкин, Т.В. Снегирева және Туризм империясы ЖШС қызметкерлері қатысты. Бұл Сібірдегі ірі көрмелердің бірі, ал Қазақстан мен Ресей Федерациясы арасындағы шекаралық ынтымақтастыққа байланысты бұл форумға қатысу бірге өзіміздің туристік өнімдерімізді ұсынуға және қарым-қатынастар орнатуға өте жақсы мүмкіндіктер береді. Турксиб көрмесін жақын және алыс

шетелдердің мемлекеттік басқару органдарының өкілдерімен, туроператорлармен кездесіп, келіссөздер жүргізуге қолайлы орын. Көрме шеңберінде облыс мамандары көрменің ресми ашылуы рәсіміне, РФ туризм жөніндегі Агенттігінің және Новосібір облысының қызметкерлерімен баспасөз конференциясына, Сібірдің инвестициялық әлеуетті конференциясына және жетекші туроператорлардың тұсау кесерлеріне қатысты. Кәсіпкерлік және өнеркәсіп департаменті 6 шарты метр алаңға көрме стендін жайғастырды, оған полиграфиялық және бейнематериал түрінде жарнамалық өнімдер, облыстың ділін уағыздайтын сыйлық өнімдер қойылды, дискілер арқылы ШҚО туристік әлеуеті бағдарламасының тұсаукесері көрсетілді.

Шығыс Қазақстан туристік қызметтің барлық спектрін ұсынды: тренингтер, рафтингтер, велосипедтік және ат турларын, балық аулау, альптурлар және сауықтыру қызметтері: қонақ үйлеріне және демалыс базаларында, пантаемі, санаториялық-курорттық емделу, балалардың демалыс лагерлері, пляждық туризм.

Шығыс Қазақстан облысындағы туризмнің жоғарыда аталған жай-күйіне сәйкес, Қазақстан Республикасының экономикасының дамуындағы елеулі орын алатындығын атап өту қажет.

Әдебиеттер тізімі:

1. Асанова А.Ж., Кадырова К.Ж. Современное состояние и перспективы развития туризма в Казахстане.
2. Квартальнов В.А. и др. Методика и организация международного туристского обмена советских народов. - Москва: «Турист», 1990. - 256 с.
3. Дайан А. и др. Академия рынка. Маркетинг. - Москва: Экономика, 1993. - 572 с.
4. Ананьев М.А. «Невидимый экспорт» и международные отношения. - Москва, 1971.-78 с.
5. Александрова А.Ю. Экономика и территориальная организация международного туризма. - Москва, 1996. -138 с.
6. Гезгала Я.Р. Туризм в народном хозяйстве. - Москва, 1974. - 113 с.
7. Квартальнов В.А., Федорченко В.К. Туризм социальный: история и современность. - Киев, 1989. - 341 с.